Centrum voor Landbouw en Milieu

Groene diensten in Groen Waterland

Henk Kloen
Frans Padt
Paul Terwan
Rob Hoekstra
Marien Borgstein (LEI)

Centrum voor Landbouw en Milieu

Utrecht, december 2001

1 Inleiding

Dit document levert achtergronddocumentatie bij het project "Groene diensten in Groen Waterland", uitgevoerd door het Centrum voor Landbouw en Milieu in samenwerking met het Landbouw Economisch Instituut.
In dit project zijn de mogelijkheden voor diensten op gebied van zorg, natuur- en milieu-educatie en waterbeheer in het landelijk gebied van Waterland verkend.
Het project is uitgevoerd in opdracht van de Dienst Ruimtelijke Ordening van de gemeente Amsterdam en het Hoogheemraadschap Uitwaterende Sluizen.

De samenvatting van de resultaten is tevens in de vorm van een folder uitgegeven.
In het achtergronddocument wordt een uitgebreider overzicht gegeven van:

- de vraag en het aanbod van zorgverlening, natuur-en milieu-educatie en waterbeheer,
- enkele voorbeelden van bedrijven die deze diensten bieden
- verslag van de discussie met vragers en aanbieders over gewenste vervolgstappen.

2 Zorg buiten de stad

2.1 Vraag naar zorg in het landelijk gebied

Klantengroepen en zorginstellingen
De vraag naar zorg buiten de stad is achterhaald via interviews met acht Amsterdamse zorginstellingen. We hebben instellingen benaderd die al ruimschoots ervaring hebben met potentiële klantengroepen en waarvan we verwachten dat ze redelijkerwijs een inschatting kunnen maken van het animo onder hun klanten voor zorg buiten de stad. Mede op basis van de interviews, is voor dit onderzoek de volgende 'sociale kaart' samengesteld:

- Mensen met psychiatrische en/of ernstige psychosociale problemen, gezondheidsproblemen, alcohol-, drugs- en gok(ex)verslaafden, dak- en thuislozen, langdurig werkzoekenden/arbeidsongeschikten. Instellingen: GG&GD, De Meren, Jellinek, HVO-Querido, Sociale Dienst.
- Jongeren (dreigende school-uitval, zwerfjongeren, depressie, allochtone kinderen/jongeren, psychiatrische problemen, vroegtijdige ontwikkelingsstoornissen). Instelling: Bureau Jeugdzorg.
- Verstandelijk gehandicapten. Instelling: AGO/Kleine Johannes.
- Kinderopvang. Instellingen: Stichting Kinderopvang Noord.

Er zijn geen interviews gehouden met instellingen die zich (specifiek) richten op: (ex)gedetineerden (taakgestraften, ..), ouderen, lichamelijk gehandicapten, vluchtelingen, *burn-out* patiënten (bijv. binnen zorginstellingen, onderwijs), bemiddelbare werklozen. De reden hiervoor is dat dit hele specifieke groepen zijn, die een speciaal zorgaanbod vergen. In dit onderzoek gaat het meer om het vaststellen van een algemeen beeld ten aanzien van de zorgvraag in het landelijk gebied.

Meerwaarde van zorglocaties buiten de stad
Gevraagd is of de respondenten Waterland kennen en hun persoonlijke omschrijving van de Waterlandse kwaliteiten. In trefwoorden luidden de antwoorden als volgt: Oud-Hollands weidelandschap, polderland, veel water, overgangen water en land, vergezichten, weidsheid, openheid, landelijkheid, prachtige natuur, mooie boerderijen, schitterende onovertroffen luchten.

Specifiek voor zorgverlening zijn de volgende aantrekkelijke aspecten genoemd:

- ruimte en rust, vriendelijke mensen
- beschut werken (afscherming van de buitenwereld)
- kleine sociale omgeving (dorpen)
- werken in de buitenlucht
- breed scala aan werkzaamheden
- het eigen werk en werktempo kunnen bepalen
- bieden van structuur (rust, regels en regelmaat)
- aansluiting bij het werk in de streek (qua landgebruik)
- "natuur in pure vorm" (niet parkachtig, zintuiglijke beleving)
- contact met het "echte leven" (waar komt de melk vandaan, hoe groot is een koe).

De aantrekkelijkheid van voorzieningen is volgens de respondenten bepalend voor het succes van zorg op het platteland. Belangrijkste argument is de **nabijheid van de stad.** Daarbij zijn de volgende opmerkingen gemaakt:

- mensen zijn lastig te stimuleren tot activiteiten en mensen geven snel op. "Veel mensen hebben nu al moeite zich op tijd bij het regiokantoor te melden". "Het arbeidsethos is dunnetjes." "Mensen zijn enigszins verwend geworden". Met het aanbieden van zorg vlakbij de stad zouden praktische en psychologische drempels makkelijker overwonnen kunnen worden.
- de familie wenst vaak nabije zorg;
- in geval van drugsverslaving is het dichtbij kunnen "scoren" een praktisch punt.

Voordelen kunnen ook nadelen zijn: een zorglocatie buiten de stad moet volgens de respondenten geen associaties oproepen met een "kunstmatige en beschermde omgeving". Respondenten zijn het eens met idee van "hard werken, zinvol bezig zijn", maar meer in de zin van "even op adem komen". Er is een spanning tussen het concept zorgboerderij en de huidige trend naar **vermaatschappelijking** van de zorg, dat wil zeggen dat zorg juist dichtbij huis wordt gezocht en in reguliere circuits. Een project zorgboerderijen moet niet vervallen in de fouten van vergelijkbare initiatieven uit de jaren '70, toen mensen naar buiten de stad "in de bossen" en "in de duinen" werden "weggestopt". Dit werkt stigmatiserend.

Respondenten hebben overigens geen specifieke voorkeur voor het Waterland. Een zorgboerderij in de stad (Zuid-Oost, Vondelpark) of elders rondom Amsterdam (omgeving Weesp, De Aker, Groengebied Amstelland) kan in principe ook. Belangrijk is dat mensen **zelf kunnen kiezen** waar ze heen willen.

Om welke activiteiten gaat het?

Op basis van de interviews hebben we een indeling in drie clusters gemaakt. Bij iedere cluster noemen we opmerkingen die door respondenten zijn gemaakt.

<u>Meewerken</u>

- Participeren op de arbeidsmarkt is van essentieel belang voor patiënten vanwege terugvalpreventie. Er moet een **normale werkgevers/werknemersrelatie** bestaan, met betaling voor verrichte diensten.
- De toegevoegde waarde van het werk moet centraal staan. Daar zijn gradaties in: klanten hoeven "geen topprestatie te leveren", maar werken op de boerderij moet ook geen "arbeidstherapie" zijn. **Uitstroming** naar regulier werk moet het uiteindelijke doel zijn.
- Er is behoefte aan **laagdrempelig werk** in een beschermde omgeving met goede begeleiding. Een zorgboerderij is vergelijkbaar met een sociale werkplaats; deze worden nu afgebouwd, maar er blijft zeker behoefte aan iets dergelijks (eventueel passend binnen een traject naar de regulier werk).
- Werken op een boerderij kan ook een **voortraject** voor cursussen die meer specifiek gericht zijn op werk. Als voorbeeld van een leerdoel werd genoemd het leren nakomen van afspraken.

<u>Dagactiviteiten</u>

- Het doel moet niet zijn: heropvoeden of een nieuw vak leren, maar eerder het **ombuigen van een leefstijl**. Werken op een boerderij moet een "goed overwogen time-out periode" zijn. Belangrijk is dat "mensen leren leven met hun beschadigingen, zonder hun *roots* af te snijden" (niet een nieuw leven voorspiegelen, wel een streep trekken). Een verblijf buiten de stad moet een "periode van bijtanken" zijn (stabiel blijven, misschien iets verbetering).

Denk aan een periode van 3-6 maanden, met een volle werkweek (4-5 dagen). "Wie dit werk drie maanden volhoudt, is een ander mens".

- Voor drugsverslaafden zou het "geweldig en revolutionair" zijn als mensen op locatie kunnen blijven gebruiken (soort heroïneverstrekkingsproject). Deze klanten moeten de vrijheid hebben om iets aan te pakken (tegen betaling) of niets te doen. Wellicht is een soort stimuleringspremie nodig om "mensen zover te krijgen dat ze de stad uitgaan". Voordeel is dat je verslaafden uit hun sociale omgeving haalt en dat "ze bijvoorbeeld eens kunnen uitslapen" (veel gebruikers zoeken plek waar ze zich lekker voelen). Aan deze mensen dienen geen eisen te worden gesteld (behalve geen geweld). Niets van bovenaf regelen, een verblijf op een zorgboerderij moet **vrijblijvend** zijn. Een dergelijke aanpak vergt veel zorg (met artsen).
- Voor jongeren is er behoefte aan **vrije-tijdbesteding**. "Probleemkinderen zitten meestal niet op een club". Het komt veel voor dat bijvoorbeeld 12-jarigen structureel de hele dag thuis zitten. Het probleem is dat dit soort activiteiten afhankelijk zijn van vrijwilligers, die kinderen halen en brengen. Afstand is een probleem voor bijvoorbeeld 6-jarigen, 14-jarigen zijn meer zelfstandig. Waterland is vooral relevant voor Amsterdam Noord. Wat activiteiten betreft kan worden gedacht aan padvinderij.
- In relatie tot speciale zorg bij kinderopvang zijn **speciale locaties** zinvol. Er is een tendens gaande naar integratie tussen groepen gewone kinderen, gehandicapte kinderen, problematische kinderen, al dan niet met andere groepen zoals bejaarden.

<u>Wonen</u>

- Voor mensen met een sociaal-psychiatrische problematiek zou een **woonboerderij** in bijvoorbeeld Zuid Oost zeer welkom zijn. Dit moet een laagdrempelige slaapgelegenheid zijn, waar langdurig contact tussen klant en zorgverlener mogelijk is.
- Verstandelijk gehandicapten hebben behoefte aan ruimte, frisse lucht, leuk werk en landelijk wonen. Voor bijvoorbeeld de kinderboerderij bestaan lange wachtlijsten. Het moet het liefst om **combinaties van wonen en werken** gaan. De familie wenst daarbij een opvang nabij het eigen stadsdeel. Ook zijn recreatieve voorzieningen van belang.

In onderstaande tabel is aangegeven op welke activiteiten de geïnterviewde instellingen zich richten. Dit schema geeft een indicatie van de kwalitatieve vraag naar zorg buiten de stad. In de tabel is, naast de clusters meewerken, dagactiviteiten en wonen, voor de volledigheid ook de vangnetfunctie van enkele instellingen aangegeven. Voor zorglocaties is deze functie niet relevant, omdat het om echt basale behoeften gaat in de stad zelf (eten, slapen, gezondheid).

Instelling	Meewerken	Dagactiviteiten	Wonen	Vangnet
GG&GD	sec.	sec.	sec.	prim.
De Meren	sec.		prim.	
Jellinek	prim.	prim.	sec.	
HVO-Querido		prim.	prim.	prim.
Sociale Dienst	sec.	sec.		prim.
Bureau Jeugdzorg		sec.	sec.	prim.
AGO - Kleine Johannes	prim.	prim.	prim.	
Stichting Kinderopvang Noord		prim.		

Prim: primaire taak van de zorginstelling
Sec.: secundaire taak van de zorginstelling

Wanneer voldoet een zorglocatie

De respondenten is gevraagd op een lijst aan te geven wanneer een zorglocatie voldoet aan hun eisen. De belangrijkste conclusies staan hieronder vermeld (in volgorde van belangrijkheid).

- meewerken in een veilige en prettige omgeving is verreweg het belangrijkste;
- de locatie moet er verzorgd uitzien en bereikbaar zijn met het openbaar vervoer;
- zorg moet niet centraal staan (wel mogelijkheid voor professionele inhuur);
- agrarische functie is niet cruciaal;
- gezamenlijke activiteiten, aanbod van catering of maaltijden, comfort en de nabijheid van voorzieningen worden niet heel belangrijk gevonden.

Daarnaast zijn enkele specifieke opmerkingen gemaakt ten aanzien van de verhouding tussen werk en zorg.

Nadruk op het werk…..

- Boer en boerin moeten **werkgever** zijn, geen therapeut of hulpverlener. De boer en boerin moeten geduld hebben en lol hebben in het opvangen van bijzondere groepen. De boer is een begeleider die klusjes aanbiedt, een “voorman” die groepjes begeleidt en zorgt voor discipline en een aardige sfeer. Een winkel zou goed zijn, om klanten te laten oefenen in sociale vaardigheden.
- Er is een **intake** nodig, waarbij plaatsing moet worden beoordeeld op zelfredzaamheid. Daar bestaan verschillende gradaties in (bezigheidstherapie, zelfstandigheid, nemen zelf initiatief). Mensen moeten medisch gezien tot zwaar werk in staat zijn en een goede conditie hebben. Leeftijd en zwaarte van de ziekte nemen echter over de hele linie toe. Tenslotte moeten de klanten (in geval van werk) arbeidsgeschikt zijn in kader van het behandelingsplan. Dat moet de hulpverlener beoordelen en coachen. Dit is nu vaak lastig te beoordelen omdat de eisen onduidelijk zijn. “Niet vragen wat wil je, maar wat kun je, hier en nu.” “Gegadigden zouden moeten **solliciteren**.”

- Boer en boerin moeten bekend worden gemaakt met de problemen van de klanten (bijvoorbeeld schizofrenie) en eventueel een behandelingshandvat worden gegeven. Zij moeten "er niet alleen voor staan" en zorginstellingen kunnen consulteren. De suggestie is gedaan voor een **24-uurs helpdesk**, waar de boer en boerin bijvoorbeeld een advies kunnen krijgen over medicijnverstrekking (in samenwerking met de plaatselijke apotheek) en ander verpleegkundig werk.
- Het initiatief voor professionele inhuur moet bij de boer(in) liggen. Professionele hulp moet "**op afroep**" beschikbaar zijn.
- De aanbieders moeten inschatten of ze de zorg aankunnen. "Voorkomen moet worden dat mensen na één dag weer naar huis worden gestuurd." De suggestie is gedaan om een **try-out** periode in te bouwen, alvorens tot een langdurig werkverband over te gaan.
- Specifiek voor kinderopvang zouden boer en boerin **gastouder** kunnen zijn. De kinderen zouden daarna kunnen doorstromen naar het kinderdagverblijf. Het hoofd van het kinderdagverblijf zou toezicht moeten houden op de gastouders. Wat betreft kinderopvang op de boerderij is een werkverdeling voorgesteld waarbij de boerin als **kinderleidster** wordt aangesteld en de boer als **'huisbaas'.**

Omvang van de zorgvraag

De respondenten is gevraagd aan te geven welke budgetten er nu beschikbaar zijn voor hun klanten en welk deel van deze budgetten kan worden aangewend voor nieuwe vormen van zorg buiten de stad. De belangrijkste (voorzichtige) conclusies vermelden we hieronder:

- de behoefte aan zorg kan oplopen tot 500 personen (Waterland en andere gebieden);
- er is een dagbudget variërend van fl. 12,50 tot fl. 100,- voor de boer;
- aanvullende financiering is nodig voor investeringen, professionele ondersteuning en eventuele woonvoorzieningen.

Ten aanzien van de financiering van investeringen en zorgtaken zijn de volgende opmerkingen gemaakt:

- zorginstellingen zouden zorglocaties kunnen adopteren (zoals nu gebeurt met pensions);
- zelfzorgpakketten (GGGZ), Persoonsgebonden Budget (PGB) en ABWZ kunnen beter worde benut;
- betaling voor verricht werk vergt afstemming met uitkeringsinstanties;
- bij de financiering moet onderscheid worden gemaakt tussen zorg en begeleiding (primaire taak van de zorginstellingen) en het wonen en werken eromheen (maatschappelijke rol);
- de financieringsstructuur kan het beste worden gekoppeld aan die van dagactiviteitencentra;
- aanbieders moeten met een goed uitwerkt plan komen, met een concreet aanbod en een financieel plaatje;
- de bestedingsvrijheid in budgetten voor zorg buiten de stand moet nader worden onderzocht.

Partijen

Respondenten zien voordelen in structurele samenwerking met een '**consortium van zorgboerderijen**'. Als voordelen zijn genoemd:

- één loket: afstemmen van vraag en aanbod, afspraken maken over aantal plekken, activering etc.;
- professionele ondersteuning vanuit de zorginstellingen, bijvoorbeeld op basis van een convenant;
- clubs met verschillende maatschappelijke achtergrond en filosofie laten samenwerken;
- afstemmen van de operationele bedrijfsvoering;
- delen van kennis en ervaring.

Vrijwel alle respondenten gaven aan dat **partnership** (zorgcoördinatie) tussen zorginstellingen zelf nu al bestaande praktijk is en dat een eventueel gezamenlijk initiatief voor zorgboerderijen daarin volledig kan worden ingepast. Bovendien bestaan er vaak al regionale overleggen, waarbinnen afspraken kunnen worden gemaakt met de zorgboerderijen binnen de betreffende regio. Als specifieke redenen voor samenwerking tussen zorginstellingen werden genoemd:

- afstemming van de zorg (vaak is er sprake van een meervoudige diagnose);
- uitwisseling en inhuur van expertise;
- identiteit overeind houden;
- gezamenlijke organisatie van de zorg op de locatie zelf ("de boer hoeft niet alles zelf te doen");
- "shoppen" van klanten voorkomen.

Ook werd samenwerking tussen **gemeentelijke instellingen** belangrijk gevonden. Genoemd zijn de samenwerking met:

- financiële diensten;
- plantsoenendienst (bijvoorbeeld voor materiaalonderhoud);
- doelgroepenbeleid;
- stadsdelen (locale jeugdbeleid, milieucoördinator);
- Milieudienst Amsterdam;
- Afdeling Ruimtelijke Ordening (bestemmingsplan);
- gemeentelijk woningbedrijf (stedelijk overleg).

Tenslotte werden veel suggesties gedaan om bij een 'project zorgboerderijen' nadrukkelijk samenwerking te zoeken met '**intermediairen**'. Genoemd zijn:

- buurthuizen;
- dagactiviteitencentra (bijvoorbeeld Mauritskade, Reigersbos);
- plaatselijke politie (preventief, bij overlast);
- WLTO;
- locale belangengroepen (bijvoorbeeld Agrarische Natuurvereniging Waterland);
- scholen en onderwijshulpverlening;
- CWI (Centrum voor Werk en Inkomen vanaf 1.1.2002, voorheen: RBA);
- woningbouwverenigingen (woon-zorgcombinaties);
- huisartsen, fysiotherapeuten, logopedisten etc;
- RADAR (overkoepelende organisatie voor rehabilitatie (wonen/werken).

2.2 Aanbod van zorgverlening

In Waterland zijn 2 initiatieven op het gebied van zorglandbouw:

- 1 landbouwbedrijf met kinderdagverblijf, naschoolse opvang (en ontvangst schoolklassen voor nme) (Stadshoeve)
  - de boer krijgt 5 uur per week vergoed voor begeleiding
  - de boerin is als professionele begeleidster in dienst bij de organisatie voor kinderopvang; naast haar nog drie medewerkers
  - speciale voorzieningen: groepsverblijf, met WC en douche; groentetuin
- 1 groep van 14 bedrijven die per bedrijf 1-2 mensen met psychosociale problemen voor 1,5 - 2 dagen per week ontvangen en laten meewerken; hulpvragers eten en drinken mee bij de boer aan tafel. (Landzijde)
  - Deelnemende agrariërs hebben affiniteit met doelgroep en besteden tijd hieraan ("Op een dag met een zorgvrager doe je minder dan als je alleen werkt (aangepast tempo, pauzes). Wel is het handig dat je klussen kan doen die je niet alleen kan ").
  - extra voorzieningen zijn het voldoen aan Arbo-eisen, extra WA- en ongevallenverzekering afsluiten; veelal zorgt boer ook voor vervoer van/naar bushalte of trein.
  - Er is centrale informatie- en aanmeldingspunt voor zowel agrariërs als hulpvragers, ze zetten hiervoor internetsite op.

In heel Noord-Holland zijn 35 zorgboerderijen, die gezamenlijk ca. 175 cliënten ontvangen. Hiervan zijn 30 gericht op verstandelijk gehandicapten, 7 op psychiatrische patiënten, 7 op lichamelijk gehandicapten, en enkele op verslaafden, jeugd, ouderen en kinderopvang (sommige ontvangen meerdere doelgroepen).

3 Natuur- en milieu-educatie (NME)

3.1 Vraag naar NME

De vraag naar NME is verkend door interviews met drie Amsterdamse educatie-instellingen. Het NME Centrum Amsterdam heeft algemene informatie geleverd die in de volgende interviews is gespecificeerd.

Afdeling Natuur- en milieu-educatie Amsterdam Stadsdeel-Noord
De afdeling NME valt onder stadsdeel-noord, bestaat uit 3 personen (wv. 1 vacature) Dit is het enige stadsdeel met zo'n afdeling, en dus veel werk van het gemeentelijk NME-centrum overneemt.

Doelgroepen en activiteiten:
Amsterdam-Noord heeft relatief veel allochtone bewoners en en veel mensen in de havenarbeid, NME verleent diensten aan alle scholen

- vooral basisscholen met schooltuinen
- enkele projecten met buurtbewoners over bewonersparticiptie, buurtbeheer,
- afvalinzameling
- enkele projecten met voortgezet onderwijs
- soms speciaal onderwijs

Alle activiteiten staan in een jaarprogramma die scholen krijgen toegestuurd, en die kunne intekenen.
in Waterland:

- bezoek aan Stadshoeve (les in t' veld, meewerken)
  - ca. 3 klassen per week vnl basisschool, veel daarvan buiten A'dam-Noord
- bezoek aan bezoekerscentrum Ilperveld (les, tentoonstelling, natuurpad, vaarexcursie, zelf landschapsbeheer
  - ca. 5 scholen x 3 groepen basisonderwijs
  - ca. 20 groepen uit voortgezet onderwijs

NME-Noord gaat veelal mee met eerste bezoeken, en verzorgt ook leskisten die dit begeleiden. Een bezoek kost de school ca. f 150,-. Vervoer regelen scholen zelf, veelal met ouders (fiets of auto).

Sterke kanten Waterland:

- open ruimte
- cultuurhistorische waarde en natuurwaarde

Potentiele vraag naar nme in waterland
NME-Noord wil graag zijn activiteiten verbreden, maar het "traditionele werk" vraagt de meeste aandacht (mede door vacature). NME-Noord streeft meer zelfwerkzaamheid van de scholen na om nieuwe activiteiten te kunnen ontwikkelen.
Er is een latente vraag vanuit de bevolking, hoe groot is moeilijk te zeggen.
Moet ontwikkeld worden samen met uitbreiden van aanbod. Bij uitwerking van goede ideeen acht hij het mogelijk geld hiervoor te vinden bij bijv.:

- Stadsdeel Noord (Milieufonds, afd. Milieuzaken, sector Welzijn, jongerenporjecten)
- de gemeente Amsterdam

Er is een "projectontwikkelaar" nodig om ideeen uit te werken en geld te zoeken (ambtenaar of iemand uit gebied).

Mogelijke omvang
Potentie van basisscholen in Amsterdam-Noord: ca. 30 scholen x 10 groepen x 25 leerlingen = 7500 leerlingen
300 groepen die 2 x per jaar Waterland 1/2 dag bezoeken = 300 groepsdagen
Voortgezet onderwijs voorlopig beperkter: ca 150 groepsdagen.

Stadsdeel Noord heeft meer interesse dan de overige stadsdelen vanwege de ligging tegen waterland aan. Wellicht zou voor de totale stad Amsterdam de vraag twee keer zo hoog zijn.

BUURTCENTRUM EN PEUTERSPEELZAAL DE PIJP

De Pijp kent 3 buurthuizen, 33.000 inwoners; met veelal lage inkomens.
Het buurtcentrum organiseert kleinschalige en laagdrempelige activiteiten (inloop, recreatief, educatief); echte natuurliefhebbers willen meer en gaan naar clubs als IVN.

Groenactiviteiten richten zich vooral op de Kinderboerij, natuurspeurtochten in de buurt, tuinen in de stad en stadsrand bij Abcoude. Het buurcentrum werkt hiervoor samen met kinderboerderijen, wijkcentrum, NME-centrum. Tevens is ier intensievere samnewerking met Natuurvereniging Ruige Hof (stadsrand) : woning als groepsruimte, tentoonstelling, onderhoudswerk in natuurterrein van 7 hectare, excursies.

Waarom naar landelijk gebied:
- lekker buiten werken, natuur doet goed, rustige omgeving
- vaak mensen met psychiatrische problemen

Er zijn nu zo'n 50-100 belangstellenden voor groene activiteiten

Sterke kanten Waterland:
- open ruimte
- veel weidevogels
- dichtbij stad

Vraag naar Waterland:
zeer beperkt vanwege laagdrempelige, korte activiteiten, afstand en vervoer is een probleem (hoe organiseren, kosten, duurt te lang)

De bijdrage van deelnemers aan activiteiten is laag, deel van materiaalkosten. Arbeid van personeel, pand e.d. komt uit budget buurtwerk en is laag.

Mogelijke interessante activiteiten in Waterland:
- kanoen
- riet maaien
- meehelpen op een echte boerderij (vervolg op kinderboerderij)

1-2 x per jaar, 10-20 personen (op bevolking van ca. 10.000)

3.2 Aanbod aan natuur- en milieu-educatie

Per organisatie volgt een overzicht van activiteiten op het gebied van natuur- en milieu-educatie (NME) die zij bieden in Waterland

Vereniging Natuurmonumenten (NM)
NM heeft een belangrijk deel van het NME-werk uitbesteed aan de Poelboerderij, die immers gevestigd is in het Wormer- en Jisperveld (waar NM een groot deel van het reservaat in eigendom heeft) en die goed geoutilleerd is voor educatieve activiteiten – zie aldaar. NM heeft daar een kleine tentoonstelling en schriftelijk informatiemateriaal. NM stelt aan de Poelboerderij ook een boot ter beschikking voor rondvaarten. Slechts in speciale gevallen, voor specifieke doelgroepen, verzorgt NM zelf rondleidingen door haar terreinen in Waterland.

Staatsbosbeheer (SBB)
SBB biedt de volgende NME-activiteiten aan:
- excursies door zijn bezittingen in Waterland-Oost (incl. Zeevang), ook speciaal voor kinderen. Hiertoe heeft SBB onlangs een speciale 'fluisterboot' aangeschaft. SBB werkt hier samen met de VVV;
- informatiepanelen in de reservaten zelf;
- een vogelkijkhut bij Zuiderwoude en één in aanbouw bij Durgerdam.

Excursies van schoolklassen houdt SBB af vanwege het grote tijdbeslag en het beperkt beschikbare personeel.

Het Noord-Hollands Landschap (NHL)
Het NHL beheert in Waterland het Ilperveld. Hier is het volgende aanbod aan NME-activiteiten:
- een bezoekerscentrum met een tentoonstelling en schriftelijk informatiemateriaal;
- excursies vanuit het bezoekerscentrum door het Ilperveld;
- een rondwandeling door het veld: het Ilperpad, met aan het eind een vogelkijkhut;
- rondom het Ilperpad wordt momenteel lesmateriaal voor scholen ontwikkeld (2 à 3 leskisten);
- een 'labkar', waar jong en oud proefjes kunnen doen met grond, water, planten, dieren, meteorologie etc.

Het bezoekerscentrum wordt door ca. 20.000 mensen per jaar bezocht.

Stichting de Poelboerderij
De Poelboerderij is aan onafhankelijke stichting met een educatieve boerderij in Wormer. De Poelboerderij heeft het volgende aanbod:
- 6-7 programma's voor basisscholen in het Wormer- en Jisperveld;
- driemaal per maand komen hier jeugdnatuurclubs bijeen, met elke keer een ander thema;
- er kunnen kinder-natuur-verjaardagen worden gevierd;
- de boerderij fungeert als een verkapt bezoekerscentrum voor het Wormer- en Jisperveld en organiseert van hieruit veel excursies voor Natuurmonumenten;
- in september opent de boerderij een 'heempark', waarin veel elementen van het veenweidegebied in een notendop worden gepresenteerd. Vanaf dat moment presenteert de boerderij ook informatie over de natuuractiviteiten van hoogheemraadschap Uitwaterende Sluizen.

De actieradius van de Poelboerderij is het gebied tussen Amsterdam en Alkmaar. De meeste schoolklassen komen uit de 'kleinere' steden (zoals Purmerend) en uit de dorpen.

Vereniging Agrarisch Natuurbeheer Waterland
De agrarische natuurvereniging heeft het volgende aanbod aan NME-activiteiten:
- de natuurvereniging heeft 4 demonstratiebedrijven, die speciaal zijn uitgerust om bezoekers te ontvangen en functioneren als startpunt voor excursies. Hier is tentoonstellingsmateriaal aanwezig en schriftelijke informatie over agrarisch natuurbeheer;
- één van deze vier is een speciaal NME-bedrijf, gevestigd in Zunderdorp. Dit werkt samen met het NME-centrum in Amsterdam-Noord. In samenwerking is ook een lespakket voor basisscholen ontwikkeld. Met financiering van de gemeente Amsterdam is hier nu een speciale NME-ruimte ingericht, die in september wordt geopend. Tevens biedt dit bedrijf excursies en verjaardagsfeestjes voor kinderen. De natuurvereniging bereidt nu een tweede NME-bedrijf voor, maar het is nog onduidelijk of er voldoende markt is;
- de natuurvereniging organiseert vele excursies rondom agrarisch natuurbeheer, vaak met één van de demo-bedrijven als uitvalsbasis.

Landschap Waterland
Het Landschap Waterland (voorheen recreatieschap geheten) heeft de volgende NME-activiteiten in de aanbieding:
- lespakketten voor basisscholen: er zijn drie kisten (voor de onderbouw, middenbouw en bovenbouw) die op vijf leenpunten te krijgen zijn. Deze bestaan al enkele jaren en worden redelijk intensief gebruikt;
- vorig jaar is er als extra lesmiddel een videoband over landschap en cultuurhistorie van Waterland bijgekomen;
- er zijn verschillende routefolders met veel wetenswaardigheden over het gebied.

Gemeenten / ISW
Ook de gemeenten en het Intergemeentelijk Samenwerkingsorgaan Waterland (ISW) ontwikkelen NME-activiteiten:
- een aantal gemeenten (Zaanstad, Amsterdam) heeft een eigen NME-centrum. Deze werken geregeld samen met Waterlandse organisaties, m.n. bij het ontwikkelen van lesmateriaal;
- daarnaast doen de gemeenten ook nog het een en ander aan educatie in de 'grijze' (milieu-)hoek;
- het ISW is bezig met de oprichting van een Waterlands NME-steunpunt, dat in kaart moet gaan brengen wat er al is en steun moet bieden bij het opzetten van nieuwe NME-activiteiten.

Waterschappen
Ook de waterschappen, die immers steeds meer 'groene' taken krijgen, ontwikkelen NME-activiteiten. Zo ontvangt waterschap De Waterlanden regelmatig schoolklassen en betaalt het hoogheemraadschap mee aan de Poelboerderij.

4 Waterbeheer

Landbouw en waterbeheer hebben in Waterland een kwetsbare relatie. Vanwege de veenbodem en het hoge peil is het in een groot deel van het gebied 'boeren op het scherpst van de snede'. Niet voor niets is melkveehouderij het overwegende grondgebruik: een van de weinige bedrijfstypen die bij hoge grondwaterstanden op veen rond te zetten zijn.
De speelruimte voor zowel waterbeheer als de landbouwbedrijfsvoering is beperkt. De kwetsbare situatie leidt er toe dat de waterschappen en het landbouwbedrijfsleven in Waterland een hechte relatie met elkaar hebben. Ze zijn als het ware tot elkaar veroordeeld, ze hebben elkaar nodig. De situatie leidt er ook toe dat de boeren in Waterland erg bij het waterbeheer betrokken zijn.

4.1 Vraag naar waterdiensten

Het waterbeheer in Waterland is verdeeld over waterschap De Waterlanden (waterkwantiteitsbeheer van de polder) en het Hoogheemraadshap USHN (waterkwaliteitsbeheer en boezembeheer). Zij werken nauw samen.
De waterschappen stellen hun doelen voor het waterbeheer op gebiedsniveau. Voor het thema water zijn die doelen te beschouwen als de 'vraagzijde'. In algemene zin zijn voor Waterland de volgende 'waterbeheersdoelstellingen' van toepassing:

- Waterberging (calamiteitenberging en piekberging)
- Waterconservering of watervoorraadberging
- Vermindering van de verdroging van natuurgebieden en van het landelijk gebied
- Vermindering van de inlaat van gebiedsvreemd water
- Verbetering van de waterkwaliteit
- Versterking van de ecologische waarde (biodiversiteit) en landschappelijke waarden
- Vermindering van maaivelddaling

De doelstellingen zijn vaak niet helder te scheiden: ze lopen in elkaar over.

In de *Waterkansenkaart Noorderkwartier Zuid* die door de gezamenlijke waterschappen is voorbereid (nog niet gepubliceerd), wordt invulling gegeven aan de zgn. WB21-opgave. Dat wil zeggen: hoe kunnen de waterschappen anticiperen op toekomstige ontwikkelingen in het waterbeheer (klimaatveranderingen, zeespiegelrijzing, bodemdaling)?
De kwantitatieve uitgangspunten voor het nieuwe waterbeheer zullen volgen uit de hydrologische studie naar de 'faalkansen'. Deze studie is op het moment in voorbereiding.

4.2 Aanbod van waterdiensten

Potentieel aanbod

Boeren en tuinders stellen hun doelen op *bedrijfsniveau*. Bij het leveren van groene diensten voor waterbeheer is het de vraag hoe in hoeverre de boeren en tuinders op het niveau van hun individueel bedrijf een bijdrage kunnen leveren aan de doelen op gebiedniveau. In een studie van het CLM voor de Rijksplanologische Dienst (2000, in voorbereiding) worden vormen van '*Agrarisch Waterbeheer*' of 'waterdiensten' onderscheiden. Voor Waterland zijn de volgende vormen van Agrarisch Waterbeheer denkbaar:

- Watervoorraadbeheer (ook wel waterconservering): langer vasthouden van water om droogteschade en de inlaat van gebiedsvreemd water tegen te gaan. Ook het beperken van maaivelddaling of het geven van tegendruk tegen zoute kwel vallen onder deze term. Ook vergaande verhoging van slootpeilen en grondwaterstanden om verdroging van natuurgebieden tegen te gaan valt hieronder.
- Waterberging: tijdelijk vasthouden van water om wateroverlast in andere gebieden te voorkomen.
- Schoon slootwater: verbeteren van de oppervlaktewaterkwaliteit door het terugdringen van drift van bestrijdingsmiddelen en uit- en afspoeling van mineralen. Niet alleen het vergroten van natuurwaarden valt hieronder, maar ook het verbeteren van de slootwaterkwaliteit voor veedrenking (o.a. riooloverstorten).
- Natuur in en langs de sloot: verbeteren van de natuurwaarde in en langs de sloot door middel van natuurvriendelijk slootkantbeheer (maaien, bemesting en baggeren). Ook verbetert daardoor de waterkwaliteit.
- Waterlevering: opvangen en doorverkopen van water.
- Waterrecreatie: inpassen van watergekoppelde recreatie in de bedrijfsvoering.
- Afvalwaterverwerking: verminderen van de belasting van het grond- en oppervlaktewater in ongerioleerde gebieden met kleine zuiveringsinstallaties, zoals helofytenfilters.

Het verdient aanbeveling om een onderscheid te maken in de volgende drie situaties:

1. Normale situatie. De waterbeheersing is 'normaal', dat wil zeggen: volgens de normen en de afwegingen die het waterschap in haar beleid (m.n. het peilbesluit) heeft vastgelegd.
2. Acceptatie van overlast. In sommige situaties worden de normen van de waterschappen overschreden. Bijvoorbeeld: de neerslag kan zo hevig zijn dat er wateroverlast op de percelen ontstaat. Een bepaalde mate van overlast dient door de ingelanden (boeren) te worden geaccepteerd.
3. Waterdiensten. Boeren kunnen met Agrarisch Waterbeheer een stap verder zetten. Dat wil zeggen dat ze verder gaan dan de 'normale situatie' en het 'accepteren van overlast'.

Waterdiensten gaan verder dan Goeds Landbouw Praktijk (GLP) als de boer extra activiteiten verricht en/of extra kosten maakt om een bepaalde dienst te realiseren. Bijvoorbeeld: boeren nemen maatregelen om water langer in het voorjaar vast te houden (seizoensvoorraadberging). Daardoor vermindert de noodzaak tot inlaat van gebiedsvreemd water. Dit kan leiden tot derving van inkomsten.

Huidig aanbod in Waterland
Op dit moment lopen de volgende initiatieven:
- de agrarische natuurvereniging werkt aan een project 'Levende sloten'. De deelnemende boeren willen de waterkwaliteit en het slootleven verbeteren;
- de agrarische natuurvereniging onderzoekt met de provincie een 'hoogwaterpakket', in combinatie met natuurbeheer of cultuurhistorie;
- provincie en waterbeheerders onderzoeken samen met de landbouw de mogelijkheden voor waterberging en voorraadbeheer (o.a. in de Zeevang, in het project "Boeren met water"). In deze studie worden ook de mogelijkheden onderzocht hoe waterberging kan worden vergoed.

In het project "Boeren met Water" (onderdeel van het project *Meervoudig Ruimtegebruik en Waterberging in Noord-Holland*) blijkt dat de speelruimte bij de huidige situatie van grondgebruik beperkt is. Dat geldt met name voor peilfluctuaties (verticale zoekruimte): de omstandigheden voor de melkveehouders zijn kritisch en kwetsbaar. Er liggen wel kansen in het zoeken van Ruimte voor water (horizontale zoekruimte), maar als er niet tegelijk met peil kan worden gefluctueerd, is het bergingsrendement gering. In de studie wordt tevens geconcludeerd dat waterberging in de gebieden goed mogelijk is als er aanvullende inrichtingsmaatregelen worden getroffen (compartimentering, dijkjes e.d.). Er worden vijf bedrijfstypen uitgewerkt die op de langere termijn (horizon 15-30 jaar) optimaal met waterberging kunnen worden gecombineerd. Ook worden de mogelijkheden onderzocht hoe waterberging kan worden vergoed.

4.3 Aanbevelingen voor nadere uitwerking van vraag en aanbod

Collectiviteit
Waterdiensten kunnen individueel worden ingevuld, maar de meerwaarde van samenwerking is aantoonbaar. Water stoort zich niet aan perceelsgrenzen, zeker niet in het relatief vlakke Waterland. De aard van het gebied noopt tot gebiedsgerichte samenwerking. Dat is voor de waterschappen van betekenis, maar kan ook voor de boeren ook een belang zijn. Zo kunnen boeren die percelen op laaggelegen delen hebben, water bergen ten behoeve van de rest van het gebied. Door de waterberging neemt de overlast op hogere gronden af (opmerking: zonder dat het gereguleerd is, is dit in bepaalde gebieden al praktijk).

De vraag naar 'waterdiensten' dient op de volgende punten te worden gearticuleerd:
- het is nog onduidelijk hoe groot de vraag naar bergingscapaciteit is, en waar;
- ook is nog ongewis hoeveel de waterbeheerders hiervoor over hebben. Soms wordt gerekend met bedragen ter grootte van de uitgespaarde bemalingscapaciteit. Hiervan moeten dan zowel aanpassingen in polders en dijken als vergoedingen voor boeren worden betaald, en dit kan als schadevergoeding of als jaarlijks bedrag.

Op korte termijn zouden landbouworganisaties daarnaast kunnen verkennen welke kansen er zijn voor de volgende waterdiensten:

- Uitdiepen of verbreden van waterelementen (horizontale zoekruimte). Dit is wel te combineren met een agrarische bedrijfsvoering, maar als niet tegelijk het waterpeil omhoog kan, is het bergingsrendement gering.
- Voorraadberging in afgegrensde deelgebieden. Door compartimentering, aanleg van dijkjes e.d. kan in kleinere gebieden het waterpeil worden verhoogd, gedurende een deel van het jaar. Als bedrijven hun grond voor een deel in en een deel buiten dit gebied hebben, kunnen de gevolgen voor de productie worden beperkt.
- Verbreding van waterdiensten met waterlevering. Het is denkbaar dat boeren water vasthouden en doorleveren aan watervragende partijen. Daarvoor moet samenwerking worden gezocht met natuurbeheerders, drinkwaterbedrijven, glastuinbouw, groenteteelt).
- Waterbeheer in combinatie met andere groene diensten. Voorraadberging biedt vooral kansen voor natuurbeheer, zoals later maaien ten behoeve van weidevogels, watervogels en moerasplanten langs en in verbrede sloten, rietkragen. Dit kan het bedrijf ook weer aantrekkelijk maken voor recreatie, natuur- en milieu-educatie en meewerken in landschapsbeheer.

5 Voorbeeldbedrijven met groene functie

5.1 Extensieve zorg op normaal landbouwbedrijf

Binnen Waterland is de organisatie Landzijde actief met het aanbieden van zorg op maat op boerenbedrijven en kan gezien worden als een vorm extensieve zorg op normale landbouwbedrijven. Landzijde opereert als een intermediaire organisatie tussen vragers en aanbieders van extensieve zorg en functioneert als een soort boekingscentrale of uitzendbureau. Haar taak is het bij elkaar brengen van vraag naar en aanbod van zorg. Hiervoor krijgt zij een jaarlijkse vergoeding van de deelnemende bedrijven van 350 gulden per jaar. Verder heeft Landzijde voor de deelnemende bedrijven geregeld dat zij de benodigde vezekeringen kunnen afsluiten voor 350 gulden per bedrijf per jaar. Tenslotte betaalt een klant die naar een van de deelnemende boerderijen gaat niet alleen een bedrag een de boer maar ook aan Landzijde, zijnde 5,- per dag deel.

Samenvattend resulteert dit in de volgende inkomsten voor Landszijde:

150,-- per jaar van ieder deelnemend bedrijf
5,-- per dagdeel van iedere klant op een deelnemend bedrijf

De deelnemende bedrijven ontvangen mensen die zorg nodig hebben en die passen binnen de gekozen doelgroepen vanuit Landzijde zoals hierboven is toegelicht.
De boeren ontvangen per deelnemer 50 gulden per dagdeel. Omdat de deelnemers meelopen op het bedrijf (letterlijk meehelpen op het bedrijf) en er maximaal 2 deelnemers per dagdeel aanwezig zullen zijn op het bedrijf, hoeft een bedrijf geen investeringen in voorzieningen te doen. Verder krijgen de deelnemende bedrijven eenmalig een subsidie via Landzijde voor de aanschaf van werkkleding en laarzen ter waarde van 500 gulden.

Samenvattend geeft dit het volgende beeld voor de deelnemende bedrijven:

investeringen:
- 500 gulden in werkkleding: gesubsideerd
- 350 gulden per jaar voor de bemiddeling van Landzijde
opbrengsten:
- 50 gulden per dagdeel per deelnemers
- 40*1*100= 4000 gulden bij een minimale bezetting van 1 persoon voor 1 dag per week gedurende 40 weken
- 40*4*100= 16000 gulden bij een maximale bezetting van 2 personen voor 2 dagen per week
uurloon:
- 12,50 per uur bij minimale bezetting
- 25,-- per uur bij maximale bezetting

5.2 Intensieve zorg op daarop aangepaste agrarische bedrijfsvoering

Buiten Waterland zijn er voorbeelden van landbouwbedrijven die intensiever met zorg bezig zijn dan eerder beschreven bij het Landzijde-initiatief. Bij een intensieve vorm van zorg op een landbouwbedrijf staat niet de landbouwproductie maar de zorgfunctie centraal. Dit gebeurt veelal op relatief kleinschalige landbouwbedrijven waarbij relatief veel geinvesteerd wordt in voorzieningen en begeleiding van de patienten. Ook de boer levert door de inzet van zijn arbeid een belangrijke bijdrage aan de invulling van de zorgfunctie(40- 60 uur per week). Door de gedane investeringen ontstaat er een aanbod dat interessant is voor zorgpatienten, waarbij de investeringen afgestemd zijn op een bepaalde te realiseren capaciteit. De praktijk leert dat die capaciteit bij aanvang niet volledig zal worden benut waardoor er sprake is van onderbezetting. Op termijn zal vanwege de continuiteit van het bedrijf die overcapaciteit moeten verdwijnen. Wanneer aan de hand van een aantal voorbeelden in Nederland een saldo (opbrengsten[1] minus kosten[2]) wordt berekend, blijkt dat de dit initiatief zeker in de beginfase een klein negatief saldo geeft met een vergoeding **van zo'n 25-30 gulden per uur voor de arbeid van de boer**. Hierbij wordt er vanuit gegaan dat de boer een minimale vergoeding van de client krijgt van 80 gulden per dag[3] en dat hij een deel van de investeringen, meer dan de helft, moet dragen.

Het negatieve saldo in dit voorbeeld wordt met name veroorzaakt door de gedane investeringen en de daarmee gepaard gaande hoogte van de vaste kosten aangevuld met de vaste kosten voor inzet externe begeleiding en inzet van de boer zelf. Wanneer uitgegaan wordt van 7-15 zorgvrager, zal van de boer een inzet verwacht worden van zo'n 40-50 uur voor opvang en begeleiding (aangevuld met externe begeleiding) en 10-16 uur voor administratie en overleg. **Dit betekent dat in het gunstigste geval er een inkomen gerealiseerd gaat worden van 30 gulden * 66 uur * 45 weken per jaar = zo'n 90.000 gulden per jaar.**

Samenvattend geeft dit het volgende beeld voor dit type zorgbedrijf:

---

investeringen:
- investeringen in kantine, sanitair, inventaris ed bedragen 165 tot 200.000 gulden voor een groot deel hiervan, 40-50%, kunnen subsidies worden verkregen

opbrengsten:
- 80 gulden per dag[3] per deelnemer als vergoeding voor de inzet en investeringen van de boer en externe begeleiding

uurloon:
- 25-30 gulden per uur
- inkomen onder de meest gunstige omstandigheden is 90.000 gulden

---

[1] opbrengsten: vergoeding voor begeleiding deelnemers en bijdrage deelnemers aan landbouwproductie

[2] Kosten: arbeidskosten ondernemer en overige variabele en vaste kosten

[3] in de berekening is uitgegaan van 5 uur per dag

5.3 Natuur- en milieu-educatie voor schooklassen

Wanneer er gekeken wordt naar de kosten en opbrengsten van de demo-bedrijven die bezig zijn met NME activiteiten, wordt door de bedrijven aangedragen dat de kosten sterk afhangen van de gedane investeringen en daarmee de beoogde opbrengsten. Wanneer het bedrijf zich als doel stelt dat men bijna dagelijks grote groepen wil ontvangen, zal de omvang van de benodigde investering ook groter zijn. Het aanpassen bestaande bebouwing voldoet dan meestal niet meer en wordt besloten om iets nieuws te bouwen.

Samenvatttend kan hierover het volgende worden gesteld:

investeringen:
- varierend van 1000 tot 100.000 gulden, afhankelijk van aanpassing of nieuwbouw, waarvan in veel gevallen een deel wordt gesubsidieerd
- dia'd, film, projector ed via de natuurvereniging

opbrengsten:
- zo'n 200 gulden per groep van 20-30 mensen = gemiddeld zo'n 10 gulden per persoon
- gemiddeld 1 groep per week gedurende 40 weken = 8000 gulden

uurloon:
- gemiddeld zo'n 3 tot 4 uur bezig met voorbereiding, rondleiding en opruimen zo'n 50 - 66 gulden per uur, excl. aflossing en rente over de investering

De Stadshoeve neemt een meer bijzondere plaats in omdat op hun bedrijf zowel zorg (kinderopvang, naschoolse opvang) als NME aanbiedt. Om dit te realiseren is er een forse investering in gebouwen gedaan met behulp van subsidies uit Amsterdam en de deelraad Noord. De boer en zijn vrouw krijgen een wekelijkse vergoeding voor het aantal uren dat zij per week aan zorg, 8 uur, en NME, 10 uur, besteden. Al met al wordt er gestreefd naar een vergoeding van minimaal 25 gulden netto per uur.

5.4 Melkveehouderijbedrijf met seizoenswaterberging

Bedrijfsgrootte en locatie:
- hoofdkavel 60 ha in veenpolder (Zeevang)
- veldkavel 20 ha in bergingsboezem op veen (Zeevang)

Hoofdactiviteit: moderne melkveehouderij
Nevenactiviteit: agrarisch natuurbeheer

Ontleend aan het project Boeren met Water, nadere uitwerking vindt nog plaats

Een melkveehouderij in het veenweidegebied op waterbasis is extensiever dan de huidige melkveehouderijen. Het bedrijf heeftalleen graslanden voor de ruwvoerwinning en de beweiding. Maïs wordt niet meer geteeld, omdat dit niet optimaal is in een veenweidegebied, vanwege de grote watervraag van maïs. Het bedrijf heeft een hoofdkavel van 60 ha in de polder. Hier staan ook de bedrijfsgebouwen op.
De veldkavel van 20 ha bevindt zich in de bergingsboezem die wordt gebruikt voor voorraadvorming en piek- en noodberging. De hoofdkavel buiten de bergingsboezem is optimaal ontwaterd op 60 cm beneden maaiveld.

Deze kan dus optimaal benut worden voor de ruwvoervoorziening en beweiding. De slootprofielen zijn aangepast, zodat wateroverlast op de hoofdkavel minimaal zal zijn. De percelen in de bergingsboezem kunnen eveneens gebruikt worden voor ruwvoerwinning. Wanneer de bergingsboezem in het vroege voorjaar structureel enkele weken onder water staat, kan het gras later geoogst worden met een uitgestelde maaidatum (15 juni, 22 juni maaibeheer), waar een subsidie voor verkregen kan worden.
In de bergingsboezem zijn grasrassen ingezaaid (onder andere westerwoldsraaigras) die resistenter zijn tegen vocht en daardoor bruikbaar blijven na inundatie van enkele dagen tot weken. Ook bij piek- of calamiteitenberging blijft het gras beter van kwaliteit dan de gangbare rassen. Omdat grasland nauwelijks vernieuwd wordt, ontstaat er over het gehele kavel een oudere grasmat, die beter om kan gaan met natte situaties. Ouder grasland kan vocht beter vast houden en het gras gaat minder snel verloren. Het melkvee wordt beweid op de hoofdkavel. Het jongvee kan ook beweid worden op de veldkavel. Hoger gelegen veepaden in de bergingsboezem maken het mogelijk het jongvee naar de stallen te brengen wanneer wateroverlast op komst is in de bergingsboezem.

5.5 Vleesveehouderijbedrijf met natuurbeheer

Vleesveehouderijbedrijf in groot waterrijk natuurgebied.
Hoofdactiviteit: vleesveehouderij
Nevenactiviteiten: rietteelt en visteelt

Ontleend aan het project Boeren met Water, nadere uitwerking vindt nog plaats

Het vleesveehouderijbedrijf is gelegen in een groot waterrijk natuurgebied dat onderdeel uitmaakt van de polder in het veenweidegebied. Het bedrijf heeft geen gronden in bergingspolder of binnenpolder. De stallen waarin het vleesvee (lichtbruine koeien van het ras Limousin de winter doorbrengt liggen buiten het natuurgebied. Naast vleesvee wordt vis- en rietteelt als nevenactiviteit uitgevoerd.

Het bedrijf heeft een grote oppervlakte natuurterrein in beheer, waarvan ongeveer 40% bestaat uit open water. De percelen zijn zeer ondiep ontwaterd en de hoogst gelegen percelen kunnen in de zomer enkele maanden worden gebruikt om het vee in te scharen. Om het vee in te scharen maakt de boer gebruik van een praam; op een andere manier zijn veel percelen niet bereikbaar. De overige percelen worden gemaaid. Daarop worden de zwaarste pakketten agrarisch natuurbeheer gevoerd: met name botanisch beheer.

De natste percelen en lange stroken perceelranden worden benut om riet te telen. Deze teelt is goed te combineren met de vleesveetak, omdat de piek in de werkzaamheden elkaar nauwelijks overlappen. Voor vleesvee is de zomer de meest arbeidsintensieve periode, terwijl in de winterperiode het riet wordt geoogst. Het riet kan worden gebruikt als grondbedekking in de potstal. Het riet kan ook naar de dakbedekkers gaan of naar het energebedrijf. Visteelt (paling) vindt plaats in enkele natte plekken in de polder.

Het natuurgebied is niet speciaal ingericht voor waterberging, maar waterberging is hier wel van nature beter inpasbaar. De grote hoeveelheid open water zorgt er voor dat de peilfluctuaties relatief gering zijn.
Omdat het gebied is gesitueerd op de laagste delen van de veenweidepolder, zal het echter wel snel worden ingeschakeld bij wateroverlastsituaties.

Ook de bedrijfsstructuur zorgt ervoor dat de optredende schade gering blijft. Het gros van het inkomen wordt uit natuurbeheer gehaald en zowel gras, riet als vis is bestand tegen kortdurende peilverhogingen. Als de berging in het zomerseizoen valt, moet wel rekening worden gehouden met het uitgeschaarde vee. Die zullen per praam spoedig richting de stallen moeten worden gebracht.

Nadere uitwerking vindt plaats in het project Boeren met Water.

6 Adressen

internetadressen volgen nog

- **AFDELING NME STADSDEEL AMSTERDAM NOORD tel 020-6325750**
- **BUURTCENTRUM EN PEUTERSPEELZAAL DE PIJP tel. 020-6768688**

Nader informatie bij Henk Kloen (NME), Frans Padt (zorg) of Rob Hoekstra (water)
CLM Onderzoek en Advies BV, tel 030 2441301.